

ДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ, ГАРАНТІЇ ТА НОРМАТИВИ: СУТНІСНО-ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Досліджено підходи до трактування понять «державні соціальні стандарти», «державні соціальні гарантії» та «соціальні нормативи». Виявлено проблеми сутнісно-теоретичного характеру, що створюють перешкоди для формування якісної і дієвої системи державних соціальних стандартів та гарантій. Подано пропозиції щодо удосконалення понятійно-категоріального апарату із досліджуваної тематики.

Исследованы подходы к трактовке понятий «государственные социальные стандарты», «государственные социальные гарантии» и «социальные нормативы». Выявлены проблемы сущностно-теоретического характера, которые создают препятствия для формирования качественной и действенной системы государственных социальных стандартов и гарантий. Представлены предложения по совершенствованию понятийно-категориального аппарата по исследуемой тематике.

Approaches to the interpretation of the concepts of "social standards", "state social security" and "social norms" are studied. The problems of theoretical nature that create obstacles to the formation of high-quality and efficient system of social standards and safeguards are revealed. Suggestions for the improvement of conceptual and categorical apparatus of the study subjects are presented.

Ключові слова. Державні соціальні стандарти, державні соціальні гарантії, державні соціальні нормативи, рівень життя.

Ключевые слова. Государственные социальные стандарты, государственные социальные гарантии, государственные социальные нормативы, уровень жизни.

Keywords. State social standards, public social security, state norms, standards of living.

Вступ. Потреба у розробленні і практичному втіленні соціальних стандартів і гарантій спричинена тим, що саме вони є визначальними для державної соціальної політики щодо забезпечення потреб людини в матеріальних та духовних благах, а також для формування фінансових ресурсів, що спрямовуються на їх реалізацію.

Процес формування системи державних соціальних стандартів, гарантій та нормативів розпочався в Україні із прийняттям Законів України «Про прожитковий мінімум» (1999 р.), «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (2000 р.), а на його основі — наказу Міністерства праці та соціальної політики України (2002 р.), яким затверджено державний класифікатор соціальних стандартів і нормативів.

Однак, тлумачення соціальних стандартів та гарантій, які містять законодавчі та нормативні документи в Україні, недостатньо повно розкривають сутність цих понять, не відображають їх характерних властивостей. Незважаючи на прийняття Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», так і не сформовано до кінця систему соціальних стандартів і нормативів. Тому нині вони не є достатньо ефективними для економічного та соціального розвитку країни і зазначена проблематика потребує детального дослідження.

Дослідженню державних соціальних стандартів та гарантій присвячені праці багатьох українських та зарубіжних вчених, серед яких: В. Я. Бідак, М. О. Волгін, С. О. Корецька, О. П. Крентовська, Е. М. Лібанова, О. Є. Максимчук, О. Ф. Новикова, Теренса М. Ганслі, Д. В. Феоктистова та інших. Проте, багатомірний термінологічний апарат зазначеної проблематики, який є

результатом вагомого внеску кожного у дослідження державних соціальних стандартів, гарантій та нормативів тільки ускладнює розуміння сутності цих понять.

Постановка завдання. Метою даної статті є визначення сутності державних соціальних стандартів, гарантій та нормативів та розробка пропозицій, спрямованих на удосконалення понятійно-категоріального апарату та створення якісної системи цих стандартів та гарантій.

У ст. 1 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» соціальні стандарти визначено як встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій. Проте таке визначення не розкриває повною мірою змісту поняття «соціальні стандарти». Окрім того, зазначеним законом передбачено тільки один державний соціальний стандарт — прожитковий мінімум, який визнано базовим. На його основі «...визначаються державні соціальні гарантії та стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти»[1]. Із цього закону не є зрозумілим, що ще відносити до стандартів, оскільки всі показники, які згадуються в ньому, віднесено або до державних соціальних нормативів, або до державних соціальних гарантій. Навіть визначаючи сфери застосування державних соціальних стандартів у вище згаданому законі державні соціальні стандарти згадуються тільки для сфери доходів. Водночас, у державному класифікаторі соціальних стандартів і нормативів про державні соціальні стандарти згадується не тільки для сфери доходів, а й для здійснення соціальної роботи з дітьми, молоддю та різними категоріями сімей. Хоча конкретно, що у цій сфері відносити до стандартів, а що до нормативів також класифікатором не визначено.

Не можемо оминати і того, що Міністерством освіти у 2013 р. було розроблено і затверджено перелік державних соціальних стандартів і нормативів [2], однак у більшості випадків вони ототожнювались із нормативом. Так, наприклад, державний стандарт наповнюваності груп у дошкільних навчальних закладах загального типу — це норматив наповнюваності груп у дошкільних навчальних закладах загального типу. Тобто іде ототожнення цих понять, хоча за своєю сутністю, на нашу думку, вони не є тотожними, оскільки стандарт — це взірць, якого всі прагнуть досягнути, а норматив — це те що відповідно до чинного законодавства кожен зобов'язаний дотримуватись. Підставою для ототожнення державних соціальних стандартів та нормативів стали положення Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», якими визначено, що державні соціальні стандарти — це соціальні норми і нормативи ...

Соціальні норми і нормативи у цьому ж законі визначено як показники необхідного споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг та забезпечення освітніми, медичними, житлово-комунальними, соціально-культурними послугами, а державні соціальні гарантії — як встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму.

Варто зазначити, що у документах законодавчої та нормативної бази України трапляються випадки довільного використання близьких за змістом понять «стандарти» та «нормативи». Зокрема, затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України № 226[3] від 27.07.1998 р. обсяги надання медичної допомоги

мають назву стандартів медичних технологій, а у Державному класифікаторі соціальних стандартів і нормативів та у ст. 11 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» для визначення обсягу тих самих діагностичних, лікувальних і профілактичних процедур вжито термін «нормативи надання медичної допомоги». Частково такі розбіжності можна пояснити тим, що цей закон був прийнятий у 2000 р. і на його основі у 2002 р. було розроблено Державний класифікатор, а наказ Міністерства охорони здоров'я № 226 виданий у 1998 р. Однак у ст. 27 зазначеного вище закону вказано, що Кабінет Міністрів України «...у шестимісячний термін після набрання чинності цим Законом...» повинен «...привести свої нормативно-правові акти у відповідність»[4] із зазначеним законодавчим документом. Відповідно, міністерства і відомства також зобов'язані це зробити. Та, як бачимо, ця норма закону не виконана, незважаючи на те, що і у 2012 р. і у 2013 р. вносились зміни до вказаного нормативного акту.

Однією з причин такого стану, на нашу думку, є нечіткість трактування самих понять «соціальні нормативи», «соціальні норми» та «соціальні стандарти» у згаданому законі.

Стандарт у широкому розумінні слова — взірець, еталон, модель для порівняння з іншими подібними об'єктами [5, с.1144] або типовий зразок, якому повинні відповідати речі, предмети, явища за розмірами, формою, якістю[6, с.1259]. Стандарти можуть бути розроблені як на матеріальні предмети (продукцію, взірці речовин), так і на правила, вимоги в різних галузях [7, с.1144].

У деяких словниках [8, с.433] поняття «стандарт» ототожнюється з поняттям «норма», що, на нашу думку, є неприпустимим, оскільки стандарт — це те, до чого потрібно прагнути, а норма — те, що треба виконувати. В інших словниках [9, с.306] «норма» визначається як припис, взірець поведінки або дії, міри заключення про що-небудь та міри оцінки. Норма виражає те, що існує або повинно існувати в усіх без винятку випадках, на протигагу закону, де йдеться тільки про те, що існує та відбувається, та правилу, яке може бути виконане, а може бути й не виконане. Від слова «норма» походить термін «норматив», який трактується як економічний, технічний або інший тимчасовий показник норми, відповідно до якого виконується певна робота, встановлюється що-небудь [10, с. 393].

Соціальний (від лат. *socialis* — товариський, громадський) означає суспільний, громадський; який стосується суспільного ладу, відносин у суспільстві [11, с.538]. Філософський енциклопедичний словник наводить визначення терміну «соціальний» як всього міжлюдського, тобто того, що стосується суспільства та спільноти і має громадське спрямування [12, с.429].

У контексті викладеного вважаємо, що соціальні стандарти повинні відображати бажаний рівень життя населення кожної країни в певний період її розвитку. Соціальні стандарти для всіх країн не можуть бути однаковими, оскільки у кожній державі формується власне уявлення про гідний рівень життя населення. Так, наприклад, затверджені соціальні стандарти у сфері доходів в одній країні для іншої можуть видатися стандартами розкоші або, навпаки, бідності.

З цього погляду обґрунтованішим до визначення сутності соціальних стандартів, на нашу думку, є підхід групи науковців, які стверджують, що «соціальні стандарти — це основні вимоги, що висуваються до розвитку соціальної сфери, якості життя тощо. На основі аналізу їх дотримання можливо визначення рівня життя» [13, с. 481].

Для забезпечення ефективного управління соціально-економічними процесами виокремлюють такі якісні рівні життя населення: добробут, нормальний рівень життя, бідність та злиденність.

Розглядаючи категорію «державні соціальні стандарти», деякі дослідники вживають термін «мінімальні соціальні стандарти», що, на нашу думку, є неприйнятним. Так, О. Максимчук, ототожнюючи поняття «соціальних стандартів» і «соціальних гарантій», зазначає, що мінімальна заробітна плата та мінімальна пенсія одночасно можуть розглядатися і як мінімальний соціальний стандарт, і як мінімально гарантований рівень доходу (мінімальна соціальна гарантія) [14, с.53]. С. Корецька [15, с.131] пропонує навіть прийняти закон «Про державні мінімальні соціальні стандарти». Як вже зазначалося раніше, державні соціальні стандарти повинні забезпечувати гідний рівень життя кожного громадянина, який відповідно до класифікації якісних рівнів життя населення називають добробутом. Окрім того, соціальні стандарти дають змогу реалізувати стратегічну мету сучасної цивілізованої держави — забезпечити високий рівень життя та рівний доступ її громадян до суспільних благ і послуг. У країнах із соціально орієнтованою ринковою економікою цієї мети досягають шляхом виконання двох завдань — забезпечення високих стимулів до продуктивної праці, що створює стійку базу для самозабезпечення населення, і функціонування ефективної системи соціального захисту як механізму управління соціальними ризиками.

Оскільки державні соціальні стандарти мали б відображати бажаний рівень життя кожної людини в країні, звернемося до визначення рівня життя та показників оцінки його якості. Відомі українські дослідники О. Осауленко і О. Новікова визначають рівень життя як складну інтегральну економічну категорію, яка комплексно виражає самопочуття населення, його матеріальний добробут, соціально-побутові умови, рівень задоволення не тільки матеріальних, а й соціальних і духовних потреб [16, с. 83].

Найпопулярнішим інтегральним показником оцінки якості життя з погляду практичного застосування є індекс людського розвитку (чи індекс розвитку людського потенціалу), розроблений в Інституті ООН з проблем соціального розвитку, який публікується у щорічних доповідях ООН з 1990 р. У загальному вигляді він є поєднанням трьох компонентів — рівня добробуту (частка валового внутрішнього продукту на душу населення із урахуванням паритету купівельної спроможності національної валюти), очікуваної тривалості життя населення та рівня освіти (письменність населення, чисельність фахівців з середньою і вищою освітою тощо) [17, с.90-93].

Виходячи з викладеного, вважаємо, що, оскільки компоненти індексу людського розвитку (реальний ВВП на душу населення у купівельній спроможності до долара, середня тривалість навчання, грамотність населення, тривалість життя) відображають рівень задоволення не тільки матеріальних, а й соціальних та духовних потреб, їх доцільно відносити до державних соціальних стандартів, як це прийнято в міжнародній практиці. Досвід інших країн свідчить, що, крім зазначених, до соціальних стандартів рівня життя належать: сумарний коефіцієнт народжуваності (середня кількість дітей, народжених жінкою у фертильному віці від 20 до 45 років — 2,14 — 2,15); коефіцієнт старіння населення (частка населення, старшого за 65 років у загальній чисельності населення — 7 %); співвідношення 10 % найбагатших до 10 % найбідніших осіб — 10:1; частку населення, яке проживає за межею бідності, — 10 %; співвідношення мінімальної та середньої заробітної плати — 1:3; рівень безробіття (з урахуванням прихованого) — 8 — 10 %; кількість правопорушень на

100 тис. населення — до 5 тис. випадків; рівень депопуляції (кількість народжених до кількості померлих) — 50:50; кількість психічних патологій на 100 тис. душ населення — до 284 осіб. Також вважаємо, що у сфері доходів до соціальних стандартів слід відносити середній рівень заробітної плати.

Доцільно зазначити, що в сучасних наукових дослідженнях немає єдиного підходу до визначення системи показників якості життя населення. Перша міжнародна система таких показників була розроблена ООН у 1960 р. Остаточний варіант цієї системи з'явився у 1978 р. і охоплював 186 індикаторів, об'єднаних у 12 основних груп: демографічні характеристики населення (народжуваність, смертність, захворюваність, тривалість життя тощо); санітарно-гігієнічні умови життя; демографічні характеристики населення (народжуваність, смертність, захворюваність, тривалість життя тощо); споживання продуктів харчування; житлові умови і забезпеченість споживчими благами тривалого користування (автомобіль, холодильник, телевізор тощо); освіта та культура; зайнятість і умови праці; доходи та витрати населення; вартість життя і споживчі ціни; транспортні засоби; організація відпочинку, фізкультура та спорт; соціальне забезпечення; свобода людини [18].

Окрім перелічених груп, був виділений загальний розділ, що охоплює низку інформаційних показників, серед яких: національний дохід; ВВП на душу населення і середньорічні темпи його зростання; обсяг та види соціального обслуговування; витрати на особисте споживання населення, їх структура і середньорічні темпи зростання; щільність населення; транспортне обслуговування населення; робота засобів зв'язку; преса тощо. На думку експертів ООН, ці показники не є безпосередніми характеристиками рівня та якості життя, однак необхідні для їх оцінки.

Очевидно, що перелік 186 показників є надто громіздким для оцінки рівня життя, тому у лютому 1997 р. Статистична комісія ООН затвердила мінімальний перелік національних даних соціальної статистики, рекомендованих робочою групою з міжнародних статистичних програм і координації Економічної та Соціальної ради ООН як показники рівня життя. До цього набору належать такі показники: чисельність населення з поділом за статевою ознакою, віком і (якщо необхідно) етнічними групами; середня очікувана тривалість життя при народженні з поділом за статевою ознакою; материнська смертність; частка дітей з вагою при народженні менше ніж 2,5 кг і з поділом за статевою ознакою; середня тривалість навчання в школі (повних років) із поділом за статевою ознакою і, якщо це можливо, майновим становищем; валовий внутрішній продукт на душу населення; середньодушовий дохід домогосподарств (його рівень і склад); вартість мінімального продовольчого кошика, необхідного для задоволення потреб у їжі; частка безробітного населення з поділом за статевою ознакою; співвідношення зайнятої частини і загальної чисельності населення з поділом за статевою ознакою та секторами економіки; доступ до питної води; забезпечення санітарно-гігієнічними умовами життя; забезпеченість житлом (кількість кімнат, окрім кухні і ванної кімнати, що припадають на одну особу) [19, с. 15].

В Україні до основних соціально-економічних індикаторів рівня життя населення належать: фактичне кінцеве споживання домашніх господарств (зокрема на душу населення, грн; у % до попереднього року); наявні доходи населення (зокрема наявний реальний дохід у % до попереднього року); середньомісячна номінальна заробітна плата, середньомісячна реальна заробітна плата, середній розмір призначеної пенсії, реальний розмір призначеної пенсії (середній у % до попереднього року), прожитковий мінімум на одну особу у

розрахунку на місяць (номінальний розмір і в % до попереднього року); співвідношення загальних доходів 20 % найбільш та 20 % найменш забезпеченого населення (квінтільний коефіцієнт диференціації доходів населення); індекс Джині (коефіцієнт концентрації доходів, який відображає ступінь відхилення фактичного розподілу доходів за чисельно рівними групами населення від лінії їх рівномірного розподілу. Статистична міра рівності коливається від 0 до 1, при цьому значення 0 відображає повну рівність доходів у всіх групах населення, 1 — повну нерівність, коли весь дохід належить одній особі; частка населення із середньодушовими загальними доходами на місяць, нижчими за прожитковий мінімум.

Враховуючи те, що в Україні відповідно до Закону «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» прожитковий мінімум названо базовим соціальним стандартом, зупинимося детальніше на його аналізі. Прожитковий мінімум — вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості [20]. На нашу думку, таке визначення суперечить самому поняттю «стандарт», оскільки мінімальні набори непродовольчих товарів та послуг не можуть бути стандартом, оскільки не задовольняють основних соціальних і культурних потреб. Так, наприклад, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» № 656 від 14.04.2000 р. при розрахунку «споживчого кошика» для чоловіка працездатного віку враховується тільки 1 пара зимового взуття та 1 костюм на 5 років, краватка — 1 шт. на 10 років. Жінка працездатного віку може придбати одне зимове пальто на 8 років, одне демісезонне пальто на 7 років, один халат та одне зимове взуття на 5 років, один светр або джемпер та один спортивний костюм на 3 роки. Видатки на медичну допомогу чи медикаменти не передбачені взагалі. За цим розрахунком середньостатистична сім'я має право 12 разів на рік на відвідування одного із місць: театрів, кінотеатрів, клубів, музеїв, парків, зоопарків, заповідників, цирків, музичних установ, бібліотек, придбання книг. Тобто середньостатистична сім'я може собі дозволити тільки раз на місяць відвідати або театр, або цирк, або музей, або інший відпочинковий чи розважальний заклад. Отже, у своїй суті «науково обгрунтовані» мінімальні потреби не відповідають фактичним потребам середньостатистичного українця. Це ще раз засвідчує про абсурдність ототожнення прожиткового мінімуму зі стандартом рівня життя.

Виходячи з викладеного, погоджуємося з твердженням Н. Баранової та Т. Новікової, що державні соціальні стандарти — це гарантії високого рівня і якості життя, які держава зобов'язується забезпечити громадянам [21]. На нашу думку, держава повинна гарантувати кожній людині і громадянину нормальний рівень життя та створення умов і можливостей для досягнення рівня добробуту, який передбачений державними соціальними стандартами. Іншими словами, держава повинна гарантувати реалізацію права кожному на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, а також інших соціальних прав, визначених Конституцією України. Це й має стати основою визначення державних соціальних гарантій.

Розглядаючи державні соціальні гарантії, сучасні вчені визначають їх як «...сукупність матеріальних і юридичних засобів, які забезпечують реалізацію

конституційних соціально-економічних і соціально-політичних прав членів суспільства (умови їх життєдіяльності, реалізацію їх інтересів, різноманітних зв'язків і відносин, функціонування і розвиток суспільної системи загалом)» [22, с.86]; «...метод забезпечення з боку держави задоволення різноманітних потреб громадян на рівні соціально-визнаних нормативів» [23, с. 608]; «...систему обов'язків держави перед своїми громадянами стосовно задоволення їхніх соціальних потреб» [24, с. 345].

На законодавчому рівні «державні соціальні гарантії — це встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму»[25]. Однак, відповідно до Конституції України, держава гарантує кожному громадянину, крім права на працю (ст. 43); права на своєчасне одержання винагороди за працю, на належному рівні (ст. 43); права на соціальний захист (ст. 46), ще й право на житло (ст. 47); право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (достатнє харчування, одяг, житло) (ст. 48); право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49) та право на освіту (ст. 53) [26]. Саме тому, на нашу думку, державні соціальні гарантії — це сукупність юридичних, економічних, матеріальних та інших засобів, що забезпечують реалізацію конституційних зобов'язань держави перед своїми громадянами для задоволення їхніх соціальних потреб, не нижче законодавчо встановлених норм.

Повертаючись до державних соціальних стандартів, вважаємо, що саме вони повинні бути ключовим стержнем основного стратегічного документу держави, відображати рівень та якість життя населення, який відповідна країна прагне досягти в процесі реалізації положень зазначеного документу.

Висновки. Вищенаведені міркування дали змогу зробити наступні висновки.

Для уникнення розбіжностей у трактуванні понять «державні соціальні стандарти», «державні соціальні гарантії», «державні соціальні нормативи» та недопущення їх ототожнення, необхідно на законодавчому рівні переглянути їх визначення.

Пропонуємо під державними соціальними стандартами розуміти встановлені основним стратегічним документом держави соціальні індикатори, які відображають достойний рівень та якість життя населення.

Зважаючи на те, що понятійно-категоріальний апарат соціальних стандартів та гарантій не є чітким і не відображає сутності цих понять, змушені констатувати про відсутність в Україні якісної системи державних соціальних стандартів та гарантій. Формування такої системи потребує прийняття нового Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», а також розробки та затвердження основного стратегічного документу, де були б відображені основні державні соціальні стандарти. При цьому вони повинні бути розроблені для кожного етапу розвитку України.

Література

1. Про державні соціальні стандарти і державні соціальні гарантії [Електронний ресурс] : Закон України № 2017-III від 05.10.2000 р. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

2. Державний класифікатор соціальних стандартів та нормативів [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства праці та соціальної політики України № 293 від 17.06.2002 р. — Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article%3Bjsessionid=1FDDE5452BFC118769744A9A7F1F8F83?art_id=38239&cat_id=102037
3. Про затвердження Тимчасових галузевих уніфікованих стандартів медичних технологій діагностично-лікувального процесу стаціонарної допомоги дорослому населенню в лікувально-профілактичних закладах України та Тимчасових стандартів обсягів діагностичних досліджень, лікувальних заходів та критерії якості лікування дітей [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 226 від 27.07.1998 р. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
4. Про державні соціальні стандарти і державні соціальні гарантії [Електронний ресурс] : Закон України № 2017-III від 05.10.2000 р. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
5. Большой энциклопедический словарь [Текст] / [гл. ред. А. М. Прохоров]. — М. :Норинт, 2001. — 1456 с.
6. Большой толковый словарь русского языка [Текст] / [гл. ред. С. А. Кузнецов]. — М. :Норинт, 2000. — 1536 с.
7. Большой энциклопедический словарь [Текст] / [гл. ред. А. М. Прохоров]. — М. :Норинт, 2001. — 1456 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] / [укл., голов.ред. В. Т. Бусел]. — К. :Ірпінь ; Перун, 2001. — 1440 с.
9. Філософський енциклопедичний словник [Текст] / [голов.редкол. В. І. Шинкарук]. — К. : Абрис, 2002. — 742 с.
10. Философский энциклопедический словарь [Текст] / [ред.-сост.: Е. Ф. Губский, Г. В. Кораблёва, В. А. Лутченко]. — М. : ИНФРА-М, 1999. — 576 с.
11. Словник іншомовних слів [Текст] / [укл.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута]. — К. : Наук.думка, 2000. — 680 с.
12. Словник іншомовних слів [Текст] / [укл.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута]. — К. : Наук.думка, 2000. — 680 с.
13. Философский энциклопедический словарь [Текст] / [ред.-сост.: Е. Ф. Губский, Г. В. Кораблёва, В. А. Лутченко]. — М. : ИНФРА-М, 1999. — 576 с.
14. Политика доходов и качество жизни населения [Текст] : учеб.пособ. / [под ред. Н. А. Горелова]. — СПб. : [б. и.], 2003. — 653 с.
15. Максимчук О. Є. Особливості реалізації соціальних гарантій в Україні / Максимчук О. Є. // Наукові праці НДФІ [Текст]. — 2008. — № 3 (44). — С. 53—62.
16. Корецька С. О. Нормативи та соціальні стандарти в механізмі бюджетного фінансування галузей соціальної сфери / Корецька С. О. // Економічний простір [Текст]. — 2009. — № 21. — С. 130—137.
17. Осауленко О. Г. Спостереження та вимірювання соціальної захищеності населення України: проблеми становлення [Текст] / О. Г. Осауленко, О. Ф. Новікова [та ін.]. — К. : [б. в.], 2003. — 440 с.
18. Политика доходов и качество жизни населения [Текст] : учеб.пособ. / [под ред. Н. А. Горелова]. — СПб. : [б. в.], 2003. — 653 с.
19. Феоктистов Д. В. Методология оценки уровня и качества жизни населения / Д. В. Феоктистов // Налоги. Инвестиции. Капитал [Электронный ресурс]. — 2002. — № 3/4. — Режим доступу : <http://nic.pirit.info/200211/021.htm>.
20. Чарина В. О. О модельном наборе социальных индикаторов уровня жизни населения / Чарина В. О. // Вопросы статистики [Текст]. — 1998. — № 8. — С. 15—19.
21. Про прожитковий мінімум [Електронний ресурс] : Закон України № 966-XIV від 15.07.1999 р. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
22. Баранова Н. П. Соціальні стандарти та соціальні гарантії в системі соціальної політики України [Електронний ресурс] / Баранова Н. П., Новікова Т. В.; ЦПСД, 2010. — Режим доступу :

http://cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=42:2010-06-13-21-23-&catid=20:2010-06-13-21-06-26&Itemid=27.

23. Головатий М. Ф. Соціальнополітика і соціальна робота [Текст] : термінол.-понят. слов. / М. Ф. Головатий, М. Б. Панасюк. — К. : МАУП, 2005. — 560 с.

24. Гриньова В. М. Державнерегулювання економіки [Текст] : навч. посіб. / В. М. Гриньова, М. М. Новикова. — Х. : ІНЖЕЛ», 2004. — 756 с.

25. Василик О. Д. Теорія фінансів [Текст] : підруч. для екон. спец. вузів. / О. Д. Василик. — К. : НІОС, 2000. — 416 с.

26. Про державні соціальні стандарти і державні соціальні гарантії [Електронний ресурс] : Закон України № 2017-III від 05.10.2000 р. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

27. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України № 254 к / 96-ВР від 28.06.1996 р. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

Стаття надійшла до редакції 25.06.2014 р.